

ФОРМУВАННЯ РИНКОВОГО РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Учасники ринкових відносин прагнуть отримати доходи, що перевершували б їх витрати на здійснення підприємницької діяльності. Доходи використовуються ними для відтворення робочої сили, заощаджень, нагромадження капіталу, розширення бізнесу тощо. Ринок не гарантує стабільності в отриманні доходів, що особливо помітно в умовах економічних потрясінь. У зв'язку з цим, зростають перерозподільні та соціальні функції держави, яка може нівелювати негативні впливи ринку. Соціальну відповідальність за формування доходів також несе бізнес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розподілу доходів є актуальними в усі часи розвитку економічних систем для науковців, суб'єктів економічної діяльності, власників засобів виробництва, держави.

З'ясування суті розподільчих відносин в адміністративно-командній економіці знаходилося у полі зору таких дослідників, як: Вихляев О., Карасик Д., Колесов М., Кунельський Л., Мальцев М., Микульський К. Осипенко П., Радаєв В., Рябченко О., Чухно А. та ін. Питання перерозподілу доходів піднімалися у працях Майєра В., Маркова В., Мстиславського П., Шаталіна С., Шохіна О., Ракитського Б., Римашевської Н. Та ін..

У вітчизняній економічній літературі надана увага Лібановою Е., Грішновою О. місцю розподілу доходів у формуванні трудового потенціалу [1]; Черенко Л., Яровим І. – проблемам бідності населення [2]; Мандибурою В. – формуванню реальних доходів населення [3]; Пономаренком В., Кизимом М., Узуновим Ф. - дослідженню рівня життя і реальних доходів [4]; Гвелесіані А. – диференціації доходів населення [5] тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Не дивлячись на популярність досліджуваних проблем, в економічній літературі недостатньо висвітлено питання факторного розподілу доходів у вітчизняній економіці.

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є дослідження формування ринкового розподілу доходів населення і з'ясування їхніх наслідків в економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи домашніх господарств формуються в ринковій економіці за рахунок заробітної плати найманих робітників, доходів від підприємницької діяльності, соціальних трансфертів (пенсій, стипендій, виплат по безробіттю тощо) членам господарства, доходів від власності у вигляді відсотків за депозитами, цінними паперами, страхових виплат тощо. В економічній теорії заробітна плата, рента, прибуток, відсоток розглядають як факторні доходи, або як ті, що отримані від використання власних факторів виробництва.

У 2010 р. заробітна плата досягла 47,6% грошових доходів домогосподарств, тоді як стипендії, пенсії, соціальні допомоги – 25,8%, доходи від підприємницької діяльності 6,1%, доходи від власності – 3,4%. У структурі сукупних ресурсів у розрахунку на одне домогосподарство у 2014 р. грошові доходи становили 91,2% (89,1% у 2010 р.), у тому числі, оплата праці – 48,8, доходи від підприємницької діяльності 5,2, соціальні виплати – 27,0, доходи від власності – 4,7% [6].

Як свідчать, статистичні дані, за п'ять років (2010-2014 рр.) структура сукупних ресурсів домогосподарств суттєво не змінилась. Основною статтею доходів є заробітна плата. Низький обсяг оплати праці у структурі доходів населення є наслідком низького рівня середньої заробітної плати, який обумовлений диференціацією між рівнями заробітної плати у державному та приватному секторах, міжрегіональною та галузевою диференціацією, що гальмує нагромадження людського капіталу.

На перетворення грошових доходів у реальні значний вплив мають податки і обов'язкові платежі (відрахування в пенсійний фонд та на соціальні потреби). Особливо зменшують доходи домашніх господарств у сучасній економіці комунальні платежі, тарифи на які стрімко зростають. Поточні податки на доходи і майно займають 7,4% (у 2010 р.) та 8,5% (у 2014 р.) у сукупних витратах населення України.

Реальний наявний дохід - відображає купівельну спроможність грошового доходу і являє собою кількість товарів і послуг (у вартісному вираженні), яку можна придбати за отриманий дохід протягом певного періоду. Реальний наявний дохід населення України у розрахунку на одну особу зазнав суттєвих змін: у 2014 рр. у відсотках до відповідного періоду 2010 р. він скоротився на 27,5%. Найнижчі показники у відсотках до відповідного періоду 2013 р. спостерігались у Луганській (68,0%) та Донецькій (75,9%) областях [7]. Така ситуація викликана військовими діями, масовою міграцією населення, важким соціально-економічним становищем в зазначених регіонах.

Головними статтями доходів більшості вітчизняних домогосподарств є заробітна плата і трансфертні платежі. Співвідношення між ними помітно впливає на економічну поведінку людей. Зокрема, коли в структурі доходів переважають заробітки, це стимулює трудову активність людини, його відповідальність, ініціативу, підприємливість. Коли ж підвищується роль трансфертів, люди стають пасивними по відношенню до найманої праці, з'являється психологія утриманства. У зв'язку з цим, політика державної соціальної допомоги повинна бути продуманою, виваженою і адресною [1].

Домашні господарства є головними споживачами товарів і послуг, а також власниками виробничих факторів (землі, праці, капіталу, підприємницьких здібностей). Господарства займаються відтворенням робочої сили, що формує її пропозицію на ринку праці..

Споживчі сукупні витрати домогосподарств протягом останніх п'яти років не зазнали суттєвих змін. Витрати на продукти харчування становлять незмінно трохи більшу половину усіх видатків (52%), витрати на непродовольчі товари та послуги зросли з 34,9 у 2010 до 36,3% у 2014 р. [8].

Частина грошового доходу споживається членами домогосподарств, а інша - зберігається у формі заощаджень або може бути використана як інвестиції. Заслуговує на увагу теорія «життєвого циклу» Ф. Модільяні та Р.Брумберга [9].

Ця теорія ґрунтується на мікроекономічних передумовах планування обсягів споживання і заощадження протягом життя членів домогосподарств. Останні приймають рішення про обсяг споживання в поточному періоді, виходячи не з поточного доходу, а з того доходу, який вони можуть одержати протягом свого життя. У зв'язку з цим, у функцію споживання включено постійний дохід, за умови, що позичковий відсоток, ставка кредитування і рівень часової переваги рівні нулю. Крім того, якщо домогосподарства обмежені ліквідністю (обмежені в кредитах), їх гранична схильність до споживання дорівнює одиниці. Насправді такі домогосподарства хотіли б позичати гроші на додаткове споживання, але вони не можуть цього зробити. Вони розглядають додаткові доходи як послаблення обмежень і витрачають їх.

Згідно моделі «життєвого циклу» Ф. Модільяні вважає, що окремі домогосподарства (молодше, середнє та старше покоління), вирівнюють споживання протягом життя відповідно до очікуваного на кожному життєвому циклі доходу. У результаті цього спостерігається пряма залежність норми заощаджень від розподілу доходів домашніх господарств за віковою категорією.

З точки зору економічної теорії домогосподарства можуть брати участь в інвестиційному процесі тільки опосередковано через банківські та парабанківські установи. Останні залучають тимчасово вільні кошти населення та спрямовують їх на інвестиційне кредитування нефінансових корпорацій, іпотечне кредитування домогосподарств, купівлю-продаж цінних паперів, будівництво, цільове фінансування інвестиційних проектів тощо. Однак частка інвестиційного використання залучених

фінансових ресурсів мізерна порівняно з часткою неінвестиційних операцій таких установ.

Сектор домогосподарств володіє достатнім інвестиційним потенціалом. За даними Держкомстату України найбільші обсяги заощаджень населення були зафіксовані у 2002, 2004–2006рр., вони склали 11,5–12,8% від його сукупних витрат. Якщо у 2010 р. приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах становив 5,6%, то у 2014 р. 10,5% зі знаком мінус. Негативна тенденція спостерігалась і у прирості фінансових активів, які зменшились до 1,9% у 2014 р. тоді як у 2010 р. становили – 12,4% у витратах населення [8].

Кризові явища в економіці і фінансовій сфері останніх років негативно впливають на перетворення заощаджених коштів у реальні інвестиційні джерела, дисбалансиують кількість готівкових коштів на руках у бік їх зростання, спотворюють інвестиційні інтереси суб'єктів національної економіки, сприяють порушенню кругообігу фінансових та матеріальних ресурсів та подорожчання кредитних ресурсів для підприємств.

На наш погляд, вирішити зазначені проблеми можливо шляхом відновлення довіри до фінансово-кредитних установ, за допомогою прямого залучення грошових коштів домогосподарств у реальний сектор економіки.

Крім того, існує необхідність активізації в Україні інвестиційного використання заощаджень домогосподарств. Для реалізації даного положення пропонуємо запровадження прямого спрямування домогосподарствами власних заощаджень на цільові інвестиційні рахунки нефінансових корпорацій. Підприємство, що потребує інвестицій та проект якого внесений до реєстру пріоритетних для української економіки інвестиційних проектів, відкриває цільовий інвестиційний рахунок, на який домогосподарства матимуть можливість перерахувати фінансові кошти для подальшого здійснення ними інвестицій. У зворотному напрямку відбуватиметься переведення домогосподарствам відсотків за вкладені кошти від підприємств. Стимулом для участі у цих операціях для домогосподарств буде, по-перше, державна гарантія повернення вкладених коштів, по-друге, звільнення від оподаткування фінансових коштів (у тому числі зарплати), що спрямовуватимуться домашніми господарствами на цільові інвестиційні рахунки нефінансових корпорацій; коштів, що розміщуватимуться домогосподарствами у фінансових корпораціях на спеціальних рахунках, призначених для цільового інвестування підприємств; відсотків від цільових інвестиційних вкладень. Кошти домогосподарств матимуть безпосередньо інвестиційне призначення, вони отримають можливість самостійно визначити напрямок та обсяги інвестування. Тим самим, відбудеться забезпечення реалізації їхнього інвестиційного потенціалу [10].

Перетворенню заощаджень в інвестиції і формуванню доходів від інвестицій в ринковій економіці України, на нашу думку, сприятиме досягнення оптимального балансу між відкритістю економіки та обґрунтованим обмеженням міграції фінансового капіталу, лібералізацією та оптимальним регулюванням національного фінансового ринку. Мова йде про розвиток фондового ринку, створення умов для розширення фінансових ресурсів корпоративних структур, переливу їх у галузі з високим вмістом доданої вартості.

Важливого значення набуває мобілізація внутрішніх джерел для інвестицій у національну економіку, а також створення необхідних умов для їх ефективного використання. У зв'язку з цим, необхідно сприяти підвищенню рівня внутрішніх заощаджень та їх перетворенню в ефективні продуктивні інвестиції, а також поліпшувати інвестиційний клімат в Україні з метою зменшення впливу капіталу. Йдеться також про ефективніше використання потенціалу державних банків щодо захисту інтересів національних вкладників.

«Реформування секторів, пов'язаних із розвитком людського потенціалу, насамперед, освіти та охорони здоров'я; випереджаючий розвиток гуманітарного капіталу; сприяння подоланню дихотомії суспільної свідомості, що дісталася в спадщину від епохи соціалізму, на основі зміцнення та розвитку соціального капіталу та

прогресивних неформальних інституцій колективізму, довіри до держави, відкритості до духовних і суспільних інновацій, толерантності» [11] сприятиме формуванню стимулів до активізації трудової діяльності домашніх господарств, прагнення до отримання доходів в умовах ринкової економіки України і їх ефективного перетворення в сукупний внутрішній попит.

Висновок. Активізація ділової активності та досягнення єдності суспільства є основою зростання доходів, їхнього вирівнювання, що в сукупності створює підґрунтя для формування ринкового розподілу доходів, нагромадження людського капіталу і поліпшення його якісних параметрів. Вирішенню цих проблем необхідно надати належну увагу на загальнодержавному, регіональному рівнях, оскільки якість розподілу доходів і якість життя домашніх господарств знаходяться у тісній взаємозалежності.

Анотація. Предметом дослідження статті є з'ясування напрямків формування ринкового розподілу доходів у вітчизняній економіці, виявлення динаміки доходів і витрат домогосподарств протягом останніх років.

У статті розглянуто основні напрямки розподілу доходів в ринковій економіці. Надана увага факторному розподілу доходів. Проаналізовані проблеми ринкового розподілу доходів в Україні та досліджено їх основні наслідки. Піднято питання соціальної справедливості. Наголошено на необхідності втручання держави у формування соціальної відповідальності бізнесу при справедливому розподілі доходів.

У процесі дослідження використовується порівняльний, статистичний аналіз макроекономічних показників, що характеризують сукупні доходи і витрати домогосподарств України протягом останніх п'яти років (2010-2014рр.). З'ясовано, що зазначені показники не зазнали суттєвих змін. Основною формою доходів залишається заробітна плата, а вагомою статтею витрат є видатки на споживчі товари, що становлять більшу половину у структурі витрат домашніх господарств. Доходи від власності не набули значної питомої ваги в структурі доходів. Існує проблема перетворення заощаджень у продуктивні інвестиції, що пов'язано з низкою проблем мікро- та макрорівнів і потребує загальнодержавного вирішення.

Негативна тенденція спостерігається у динаміці реального наявного доходу на одну особу, який суттєво скоротився в цілому по Україні, особливо, у Донецькій і Луганській областях, де відбуваються військові дії.

Зроблено висновок, що якість розподілу доходів і якість життя домашніх господарств знаходяться у тісній взаємозалежності, тому вирішенню цих проблем необхідно надати належну увагу на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Ключові слова: розподіл доходів, факторний розподіл доходів, соціальна справедливість, соціальна відповідальність бізнесу, диференціація доходів, домашні господарства.

Аннотация. Предметом исследования статьи является выяснение направлений формирования рыночного распределения доходов в отечественной экономике, выявление динамики доходов и расходов домохозяйств в течение последних лет.

В статье рассмотрены основные направления распределения доходов в рыночной экономике. Предоставлена внимание факторном распределения доходов. Проанализированы проблемы рыночного распределения доходов в Украине и исследованы их основные последствия. Поднят вопрос социальной справедливости. Отмечена необходимость вмешательства государства в формирование социальной ответственности бизнеса при справедливом распределении доходе.

В процессе исследования используется сопоставительный, статистический анализ макроэкономических показателей, характеризующих совокупные доходы и расходы домохозяйств Украины в течение последних пяти лет (2010-2014гг.). Выяснено, что указанные показатели не претерпели существенных изменений. Основной формой

доходів остається зароботна плата, а весомою статтею расходов являються расходи на потребительские товары, которые составляют большую часть в структуре расходов домашних хозяйств. Доходы от собственности не приобрели значительного удельного веса в структуре доходов. Существует проблема превращения сбережений в продуктивные инвестиции, что связано с рядом проблем микро - и макроуровней и требует общегосударственного решения.

Негативная тенденция наблюдается в динамике реального располагаемого дохода на одного человека, который существенно сократился в целом по Украине, особенно в Донецкой и Луганской областях, где происходят военные действия.

Сделан вывод, что качество распределения доходов и качество жизни домашних хозяйств находятся в тесной взаимозависимости, поэтому решению этих проблем необходимо оказать должное внимание на общегосударственном и региональном уровнях.

Ключевые слова: распределение доходов, факторное распределение доходов, социальная справедливость, социальная ответственность бизнес, дифференциация доходов, домашние хозяйства.

Summary. The subject of the article is studying of the formation of income distribution`s market trends amid national economy, identification of income and household expenditures` dynamics in recent years.

The main trends of income distribution in a market economy are examined in the article. Factor income distribution is discussed in the article. The problems of market distribution of income in Ukraine and their main implications are analyzed in the article. The issue of social equity is raised. The necessity of state intervention in the formation of social responsibility in the equitable distribution of income is stressed.

In terms of study comparative, statistical analysis of macroeconomic indicators which define aggregate income and expenditures of the households Ukraine over the past five years (2010-2014) were used. It was found out that these indices did not significantly change. The main form of income is wages. The major expenditure article is consumption expenditures which constitute more than half of households` consumption structure. Property income does not take a significant share in the income structure. There is a problem of converting savings into productive investments due to a number of micro- and macro-level problems. The issue needs nationwide decisionmaking. The negative trend is observed in the dynamics of real disposable income per capita. It has significantly decreased in Ukraine in general, especially in the Donetsk and Lugansk regions, whereas military action. It is concluded that the quality of income distribution and quality of life of households are closely interconnected so solving of these problems should be under close attention at the national and regional levels.

Keywords: income distribution, factor income distribution, social equity, business` social responsibility, income differentiation, households.

Список використаних джерел:

1. Людський розвиток регіонів: аналіз та прогноз (колективна монографія)/ За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2007. – 328 с.
2. Яровий І.М. Бідність серед працюючого населення/ І.М. Яровий// Актуальні проблеми економіки. – 2012. -№6(132). – С. 242 -24.
3. Мандибура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання//В.О. Мандибура; ред. Д.П. Богиня. – К.:Парлам.. вид-во, 1998. – 223 с.
4. Пономаренко В. С., Кизим М. О., Узунов Ф. В. Рівень і якість життя населення України: Монографія. – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 226 с.

5. Гвелесіані А.Г. Диференціація грошових доходів населення: аналіз, прогноз та механізм регулювання: монографія/ А.Г. Гвелесіані; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. – К., 2008. – 154 с.
6. Структура сукупних ресурсів// Державний комітет управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Доходи населення за регіонами України// Державний комітет управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Структура сукупних витрат// Державний комітет управління статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Модільяні Франко//Енциклопедія фінансових ідей/голов. ред. В.В.Фещенко; уклад. Н.Л. Гузей та ін. – К.:Укр.Агентство фін. розвитку, 2012. – С.296.
10. Дучинська Н.І. Механізм активізації інвестиційного використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні / Н.І. Дучинська, В.Л. Смесова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2009. - Вип. 3. – С. 24-36.
11. Гражевська Н.І. Трансформація управлінсько-регулятивних функцій держави в напрямі підвищення глобальної конкурентоспроможності економіки України / Н.І. Гражевська // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2009. - Вип. 3 (2). – С. 37-44.

УДК 339.727.3

Ботвіна Н.О.

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ У СТРАХОВОМУ СЕГМЕНТІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Нині вітчизняна система страхування повільно розвивається за рахунок формальних схем, переважно у екстенсивному форматі, й супроводжується різноманітними проблемами фінансового, інформаційно-аналітичного, організаційного й інституційно-інфраструктурного характеру. Однак є проблеми примноження якості страхових продуктів, поєднання й гармонізації інтересів учасників системи страхування. Вирішальними проблемами страховиків України при переході функціонування на нові ринкові умови стала необхідність адаптації до жорсткого конкурентного середовища.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняна наука генерувала вагомий доробок теоретико-методологічного характеру із проблем сталості, який висвітлено в працях М.Александрова, В.Борисова, Н.Виговська, О.Вовчак, О.Гудзь, О.Гаманкова, О.Гривківська, М.Дем'яненко, О.Залетов, І.Зеліско, Т.Калашнікова, Ю.Лупенко, П.Макаренко, О.Мельник, С.Навроцький, О.Непочатенко, О.Олійник, О.Петрук, Н.Прокопенко, О.Прутська, В.Рудик, П.Саблук, В.Синчак, П.Стецюк, Л.Худолій, О.Філонюк, І.Фисун, В.Фурман, А.Чупіс та деяких інших.

Виклад основного матеріалу. Страхування – один із важливих фінансових сегментів національної економіки, де формуються, нагромаджуються, перерозподіляються та використовуються фінансові й інвестиційні ресурси, відбувається взаємодія виробників та споживачів страхових продуктів.

Страховий сегмент України представляють близько 400 страховиків з валовим обсягом страхових внесків майже 27 млрд. грн. Після 1999 р. почали організовуватись страхові організації з іноземним статутним капіталом. Після 2003 р. спостерігається